

BUI T E N

3^E JAARGANG N^O. 25.

ZATERDAG 19 JUNI 1909.

Foto E. van Elfrinkhof.

„STELLA”, EIGENAAR JHR. W. SIX.

INHOUD:

„STELLA”. ILLUSTRATIE	BLZ. 289
HONDERDJARIG BESTAAN DER DEDEMSVAART, DOOR TEN RODENGATE MARISSEN	290
MIEN VELUWSCH DARP (GEDICHT), DOOR G.	291
GEUREND VIOOLTJE (GEDICHT), D. J. L. WINKLER PRINS	291
KALKGEBRUIK, DOOR G.	291
VALKENBURG, DOOR D. HARTING, GEÏLLUSTREERD	292
WULKEN, DOOR J. DAALDER DZN.	293
LOODWERK IN TUINEN, DOOR M. H. SPIELMANN, GEÏLL.	294
REIS-SPROKKELINGEN, DOOR THÉRÈSE HOVEN.	295
TEKENINGEN VAN LOUIS RAEMAECKERS, DR. A. KUYPER	BLZ. 296 EN 297
LIMBURGSCHS SAGEN EN LEGENDEN, D. A. F. V. BEURDEN	BLZ. 298
PLANTEN MET KAARSJES, I, DOOR L. DORSMAN CZN., GEÏLL.	298
DE AARDAMANDL, DOOR E. TH. W.	299
ROOFWESPEN, GEÏLLUSTREERD	299

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Alle copie ook die met illustraties gelieve men te zenden aan de redactie Diergaardepark te Hilversum. Afzonderlijke illustraties aan de uitgevers. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

De uitgevers verzoeken beleefdelyk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene annonce, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Het auteursrecht voor den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de Wet van 28 Juni 1881, Stbl. No. 214.

HONDERDJARIG BESTAAN DER DEDEMSVAART.

1809—9 JULI—1909.

DE bewoners van de Dedemsvaart staan op het punt ten tweeden male de stichting hunner kolonie te gedenken. Werd in 1859 het vijftigjarig bestaan herdacht, in dit jaar hopen zij den 7den, 8sten en 9den Juli met eene groote landbouwtentoonstelling en bijbehorende volksfeesten het eeuwfeest te vieren.

De plaats, waar nu de bloeiende veenkolonie ligt, die den naam van haar stichter draagt, d.i. het geheele noord-oosten van Overijssel, bestond aan het einde der 18de eeuw grootendeels uit woeste, ongerepte veengronden, die zich ten oosten van Hasselt uitstrekten tot Coevorden en hier samenhangen met het groote Bourtanger Moeras van Drenthe, Groningen en Hannover.

Die veengronden verborgen weliswaar een grooten schat, maar hadden in hun natuurstaat weinig waarde. Zij wachtten op eene krachtige figuur, die hunne ontginning zou ter hand nemen. 't Was er mee gesteld als met eene andere veenstreek, waarvan de dichter zong:

Wild en woest en ledig	Boog zich over de oevers
Was het ruwe veen,	Van den bruinen plas
Slechts de heide vlocht er	En verborg de diepte
Kransen over heen,	Van het zwart moeras.

De eerste pogingen, om de hier bedoelde veengronden, met name die van Avereest e.o., te verturven, dateeren reeds van het begin der 17de eeuw. „Het bewijs toch is te leveren,” zegt Jhr. L. F. Teixeira de Mattos, c.i., in zijn voortreffelijk werk over de Dedemsvaart, waaraan onze gegevens grootendeels zijn ontleend, „dat reeds in de eerste helft der 17de eeuw een soort „turfsvaart is gegraven, om de turf uit de veenen ongeveer ten „westen van het tegenwoordige Oud-Avereest naar Hasselt te „vervoeren”.

Van eenig belang voor de afvaart van turf is dit vaarwater (de Beentjesgraven) slechts kort geweest. Spoedig werd het kanaaltje door slecht onderhoud onbevaarbaar en ten slotte geraakte het in zoodanigen staat, dat het zelfs als waterloozing alle be- teekenis verloor.

Zoo stonden de zaken, toen tegen het einde der 18de eeuw mr. Gerrit Willem van Marle het plan opvatte om de venen oostwaarts van Hasselt op groeter schaal te ontginnen dan tot nu toe het geval was geweest. Natuurlijk moest daartoe een groot afvoerkanaal in 't lang door de venen worden gegraven en dat kanaal moest in verbinding worden gebracht met het naastbij-

gelegen bevaarbare water, wat in die dagen het Zwartewater nabij de stad Hasselt was.

Van Marle, die zelf groote bezittingen had in de Avereester venen en daardoor als 't ware was aangewezen om deze zaak tot een goed einde te brengen, ontwierp dan ook een plan voor een groot kanaal van Hasselt naar en door de venen en kwam hiermede in 1791 gereed.

Weldra ondervond hij heftige tegenwerking van de stad Zwolle, die vreesde door het geprojecteerde kanaal haar transito-handel met Duitschland te verliezen en daarom zelf met een plan voor den dag kwam om van Zwolle met eene groote ombuiging een vaarwater te graven naar Hardenberg. Dat plan was uit den aard der zaak veel duurder en werd dus niet door van Marle overgenomen. Intusschen wist Zwolle, gesteund door Kampen en Deventer, de beide andere groote steden van Overijssel, te bewerken, dat het plan van van Marle voorloopig bleef rusten.

Van Marle stierf in 1799 en bij zijn dood scheen het wel, alsof het geheele grootsche ontwerp, aan welks uitwerking hij een groot gedeelte van zijn leven had besteed, in de eerste tientallen van jaren niet tot uitvoering zou komen.

Het is echter anders gelooopen en dit danken we aan de krachtige persoonlijkheid van mr. Willem Jan, baron van Dedem tot den Berg, geboren 18 Mrt. 1776 op „Den Berg” te Dalfsen en overleden 21 Nov. 1851 op „de Rollecate” aan de Dedemsvaart. De tegenwoordige, niet minder energieke bewoner van „de Rollecate” is zijn naamgenoot en kleinzoon.

Van Dedem was in 1802 gehuwd met van Marle's oudste dochter en spoedig vurig bewonderaar van de rustende plannen van zijn overleden schoonvader. In eene door hem geschreven memorie staat o.a.:

„Met de ligging dezer veenen bekend, daar van jongs af veel „ter jacht geweest zijnde, besloot ik deze zaak te onderzoeken; „hiertoe werd ik des te beter in staat gesteld door mijn huwelijk „met de dochter van wijlen den Heer G. W. van Marle, die „daartoe reeds het voornemen gekoesterd had; doch hetwelk door „hem niet tot stand had kunnen gebragt worden. Een aantal „bouwstoffen over deze zaak, door dien Heer in vroegere jaren „reeds bijeen verzameld en nu in mijne handen gekomen zijnde, „welke allen kenmerken droegen van 's mans doorziende ver- „stand en kunde, waren mij hierbij van groote nuttigheid.”

't Ging met hem, als met die andere ontginners, waarvan onze dichter verhaalt:

Ziet, daar naad'ren mannen	„Broeders, op ten strijde,
Met een ijzeren wil,	Op, den band geslaakt,
Aan den zoom dier poelen	Die de schatten kluistert,
Staan zij peinzend stil:	Door 't moeras bewaakt”.

Van Dedem bracht dus het plan, dat zijn schoonvader niet had kunnen uitvoeren, weer naar voren. Hij bezocht de veenkoloniën van Groningen, Friesland en Drenthe, werd te Annereen voorgelicht door den kundigen Grevelink, nam, hoewel gehuwd en lid van het Departementaal Hof van Justitie te Deventer, les in landmeten en waterpassen en kwam ten slotte, na schier eindeloze onderhandelingen met de betrokken eigenaren over afstand van grond, met een plan gereed, volgens hetwelk van Hasselt af een urenlang, breed scheepvaartkanaal zou worden gegraven in vrijwel rechte, oostelijke richting naar Ane a/d Vecht.

Natuurlijk was ook hij verzekerd van den tegenstand van Zwolle en 't was ten slotte alleen aan het krachtig, hoewel eigenaardig ingrijpen van Lodewijk Napoleon te danken, dat hij zoo spoedig met de uitvoering zijner plannen kon beginnen.

Die beslissing van den Koning is inderdaad merkwaardig. Wij geven hierover van Dedem het woord, door een gedeelte van zijne bovengenoemde memorie over te nemen. Tot recht begrip der zaak moeten wij er vooraf op wijzen, dat Lodewijk Napoleon in 't voorjaar van 1809 eene reis maakte door Overijssel, Drenthe, Groningen en Friesland en bij die gelegenheid o.a. ook te Hasselt vertoefde. Daar werden Z. M. door mr. Z. Tijl, secretaris der stad en vriend van van Dedem, plotseling — de vrienden hadden de zaak geheim gehouden, opdat de Koning niet door Zwolle zou worden overrompeld — de kanalisatieplannen van Zwolle en van van Dedem voorgelegd. Toen volgde kort en bondig de beslissing, waarover van Dedem zich in zijne memorie dus uit laat:

„Gelukkig had niemand mijn plan ontdekt; alle pogingen, „welke men had aangewend, om mijn voornemen te ontwaren, „waren mislukt, en dus de plannen van tegenwerking verijdeld: „dat men zulks wel ten doel had, blijkt hieruit, dat de Kwartier „Drost, de Heer van IJsselmuiden tot Paasloo, aan den Heer „Tijl, als Secretaris der Stad Hasselt, had aangeschreven, om op „te geven, welke voorstellen hij voornemens was aan Z. M. te „doen. Op de daarvan aan mij gedane mededeeling door den „Heer Tijl, verzocht en ried ik hem, om mijn plan niet te ont- „dekken en genoemde Heer, met mij daarvan het gevaarlijke „inziende, wilden wij in onze voornemens slagen, verzweeg op „mijn instantelijk verzoek het plan; terwijl ik hem zeide alle „schuld op mij te brengen, zoo de Kwartier Drost hem nader- „hand berispen zoude dit verzwegen te hebben”.

En verder: „Een ieder stond alzoo als verstomd, toen Z. M. „zich de kaarten liet vertoonen en men hem het plan daarop „aanwees van het Kanaal van Zwolle naar den Hardenberg van „af de Zwolsche vaart, en hij zeide: „A quoi bon ce triangle? Ce „plan ne vaut rien”. En op mijn plan wijzende, zeide hij: „C'est „le chemin le plus court; repetez vos demandes”; waarop de „Heer Tijl dit deed en het antwoord van Z. M. was: „Toutes

„vos demandes sont accordées!” — Nu stond een ieder verbaasd „en de zaak was in orde”.

Zoo kreeg *van Dedem*, handelende voor de Erven *van Marle*, bij K. B. van 22 Maart 1809 concessie tot kanalisatie, terwijl de voorwaarden werden vastgesteld bij K. B. van 12 Juni 1809. Hij talmde niet lang en liet reeds den 9den Juli d.a.v. bij Hasselt de eerste spade in den grond steken.

Hoe vurig was naar dat oogenblik verlangd, hoe moedig werd begonnen en hoe grievende teleurstellingen zou de wakkere ontginning in korte jaren ondervinden!

In 't eerst ging alles naar wensch. Reeds in 1811 was men tot het Oosthuizerveld onder Avereest gevorderd. De vaart, die tot dit punt door zandgronden en venen van zeer geringe diepte liep, had eene lengte van 22 K.M. en stond aan 't begin der exploitteerbare venen, zoodat nu de eigenlijke vervening kon beginnen. Zijkanalen en wijken werden in verschillende richting gegraven en onderwijl de hoofdvaart opgelegd, zoodat deze in 1825 tot de marke van Lutten was doorgetrokken.

Intusschen werden de financiële moeilijkheden van de Erven *van Marle* met den dag grooter. Groote leeningen, zoo door de Erven als door *van Dedem* persoonlijk gesloten, schenen de onderneming niet te kunnen redden en eindelijk was men genoodzaakt de vaart met enorme schade, voor f 390.000, aan het Rijk over te doen, welke overdracht bij acte van 3 Aug. 1826 geschiedde.

Twee jaar later wist *van Dedem*, die den voortdurenden bloei zijner vroegere bezitting met leede oogen aanschouwde, een compagnon te vinden in den Amsterdamschen koopman *Jan Heere*. Er werd door tusschenkomst van de bankiers *Vlaer* en *Kol* te Utrecht kapitaal negotieerd en de vaart met al haar objecten teruggekocht; de overdracht zelve geschiedde den 16en Aug. 1828.

Met ijver toog *van Dedem*, nu in vereeniging met *Heere*, opnieuw aan den arbeid. Allerlei nieuwe werken werden uitgevoerd en het hoofdkanaal gestadig in oostelijke richting verlengd.

Mettertijd stuitte men echter opnieuw op onoverkomelijke bezwaren, zoodat ten slotte de geheele Dedemsvaart met zijkanalen en aanhoorigheden in 't jaar 1845 te Zwolle in openbare veiling werd gebracht, den 11en Aug. voor inzate en den 8en Sept. voor toeslag. Eigenares voor f 404.400 werd de provincie Overijssel.

Bij de overdracht in 1845 was de vaart weliswaar tot Ane als waterleiding doorgetrokken, om water uit de Vecht te kunnen tappen, maar feitelijk niet verder dan den mond van de Lutterhoofdwijk, alzo over eene lengte van ongeveer 30 K.M., bevaarbaar. Voorts waren van negen zijtakken in totaal ongeveer 26 K.M. gegraven, w.o. van de Lutterhoofdwijk + 5½ K.M., zoodat de provincie een bevaarbaar kanalennet van + 56 K.M. aanvaardde.

Zoo spoedig mogelijk trachtte de provincie te voldoen aan de verplichtingen, die haar bij koopacte waren opgelegd. De verbetering van het zoogenaamde 7de pand tot Ane en de aansluiting aan de Vecht kwamen in 1853—54 gereed, de doortrekking van het zijkanaal naar Ommen geschiedde in 1860 en de verlenging van de Lutterhoofdwijk door de Ane en Scheerscher venen naar Coevorden in 1867, terwijl aan het in 1830—35 bijna voltooide Lichtmiskanaal, dat de Dedemsvaart met den benedenloop van de Vecht moest verbinden, in 1853 de laatste hand werd gelegd.

Zoo was dan het geheele kanalennet in 1867 voltooid: de Dedemsvaart en de niet minder belangrijke Lutterhoofdwijk vormen er de hoofdaderen van. Eerstgenoemde heeft van Hasselt tot Ane eene lengte van ongeveer 40 K.M. Zes sluizen verdeelen haar in 7 panden, waarvan het bovenpand 8,00 M. + A.P., het benedenpand 0,40 M. — A.P. tot peil heeft.

Eigenlijk bestaat het bovenpand, dus het 7de, uit twee deelen, een groot ten westen en een zeer klein (340 M.) ten oosten van de sluis te Ane, beide met een peil van 8,00 M. + A.P., zoodat genoemde sluis in gewone omstandigheden open staat en beide deelen als één pand beschouwd kunnen worden. Anderen rekenen — en zeker niet ten onrechte — het oostelijk deel, dat niets anders is als een verbindingskanaaltje met de Vecht, liever tot het stroomgebied van genoemde rivier, inzonderheid tot het pand, dat tusschen de stuwen van Ane en de Haandrik is besloten.

De Lutterhoofdwijk heeft eene lengte van ruim 15 K.M., waarvan ruim 11 K.M. op Overijsselsch en ruim 4 K.M. op Drentsch grondgebied. Ze wordt door de sluis te Slagharen in twee panden verdeeld met peilen van 9,30 M. en 8,00 M. + A.P.

Het bovenpand heeft door de Coevorder grachten en het Coevorden—Vecht—Kanaal verbinding met de Vecht boven de Haandrik, die door de dáár geplaatste stuw tot 9,30 M. + A.P. wordt opgestuwd, terwijl het benedenpand in open gemeenschap staat met het 7de pand van de Dedemsvaart. Feitelijk wordt het bovenpand nog door eene keer- en schutsluis in de Trageldijk bij Coevorden van de Coevorder grachten gescheiden; officieel, maar ten onrechte, noemt men daarom een deel (730 M.) van de Coevorder grachten het derde pand van de Lutterhoofdwijk.

Alle panden van het vrij groote kanalennet zijn gemakkelijk op peil te houden. Voeding wordt behalve door de wijken, waterleidingen en slooten zoo noodig uit de Vecht verkregen, niet alleen te Ane, maar ook via Coevorden boven de Haandrik. Overtollig water kan men, behalve te Hasselt op het Zwartewater, door het Ommer- en het Lichtmiskanaal op de Vecht en door de Schotkampswijk op de Reest loozen.

Men heeft het vaartwater dus volkomen in de macht; het staat in de diverse panden dan ook bijna altijd op peil. Dit neemt intusschen niet weg, dat het aangenomen peil op vele plaatsen te hoog is, althans voor bouwland.

Nog bij het leven van *van Dedem* was zekerheid gekregen, dat de grootsche door hem ontworpen en grootendeels uitgevoerde plannen in betrekkelijk korte jaren zouden worden voltooid.

Het is te hopen, dat deze wetenschap hem eenige vergoeding heeft kunnen geven voor de groote teleurstelling, die hij in ander opzicht ondervond. Het grootsche werk toch, dat zoo velen ten zegen was, heeft den talentvollen ondernemer in stoffelijken zin geen voordeel gebracht: zijn gansch vermogen ging er door verloren! Dubbel gelukkig daarom, dat het dankbare nageslacht den wakkeren ontginning heeft willen eeren, zoowel in den naam der vaart, die door zijn rusteloos streven tot stand kwam, als door het eenvoudige monument, dat den 9den Juli 1859 bij gelegenheid van de viering van het vijftigjarig bestaan van de Dedemsvaart op het marktplein te Avereest werd onthuld!

Wij eindigen met het slotcouplet van onzen dichter:

Ja, zij hebben moedig
D'eedlen strijd volbragt,
En een schat verworven
Voor het nageslacht;
Hunne namen blinken
Met ondoofbren glans,
En wij vlechten juichend
Hun een heidekrans.

In dezen geest zal men den Stichter van de Dedemsvaart den 9den Juli a.s. ten tweeden male willen huldigen!

TEN RODENGATE MARISSSEN.

MIEN VELUWSCH DARP.

Gunt' in de leegt', waar de zon op den toren
Heldere lichtstroalen schiet,
Gunt' bij den meulen in 't golvende koren,
Gunt', waar je bosschen en heuvelen ziet:
— Doar is mien darp!

Gunt' op de hei, waar de hoazen en knienden
Schulen in bloaien en mos,
Gunt', waar de bijen den heihoning vienden,
Gunt', o zoo wied en zoo veer achter 't bosch:
— Doar is mien darp!

't Darp, waar 'k as kiend heb gespeuld, waar 'k geleerd heb,
't Darp, waar mien ieder hoast kent,
't Darp, waar 'k geboren bin, kan 'k niet vergeten —
Mo'k ok van huus of en zwarf 'k nòg zoo'n end:
— 'k Denk an mien darp!

G.

GEUREND VIOOLTJE.

Reukdoosje van fluweel. . zelfs als zij weggeslipt
Uit koesterende hand, verloren liggen blijft,
Dan rolt de wind haar om en rolt haar voort en wrijft
Zich duiz'lig aan haar zoet. Nu is ook afgewipt
De paarl van heldre dauw en op het pad geglipt
En door de morgenkou tot klaar kristal verstijfd.
Zie hoe al meer en meer stof aan het kleinnood klijft,
En beide, paarl en bloem, meedogenloos beslibt.
Hoe 't blauwe bloempje rukt, het kan zich niet ontscheuren
Aan fellen beet van wind, die als een speelsche dog
Het wonder van den tuin al om en blijft sleuren,
Haar met zijn pooten drukt en met zijn lijf zoo log. . .
Steeds door de spatten heen blijft het viooltje geuren
En als zij ligt vertrappt, dan geurt haar bloemblad nog.

J. L. WINKLER PRINS.

KALKGEBRUIK.

BEKEND is het wateropslurpend en aantrekkend vermogen van kalk en buiten kan men er op velerlei wijze zijn nut mee doen. In een vochtigen kelder of bergruimte b.v. is het plaatsn van schotels met ongebluschte kalk zeer aan te bevelen om den inhoud voor vochtinvloeden te vrijwaren. Wil men ijzeren of stalen voorwerpen voor roest bewaren, dan dompele men ze in kalkwater en droge ze daarna af, wat ze geruimen tijd roestvrij zal doen blijven. Op te bergen kachelpijpen of gereedschappen kunnen op die wijze flink roestvrij worden gehouden. De beste wijze om stalen voorwerpen b.v. instrumenten e. d. roestvrij te houden, is ze in een bak te plaatsn naast een flesch in welks hals zich een trechter met calcium-chloride bevindt; alle vochtdeelen der omgeving worden door den steeds gevuld te houden trechter aangetrokken en afgevoerd. Het plaatsn van eenige schotels met chloorkalk, waarbij water of azijn is gegoten, zal een ruimte vrij houden van ratten en muizen. Wil men grotere terreinen zuiveren van slakken, dan is bij droogte uit te strooien ongebluschte kalk mede aan te bevelen, welke altijd beter werken zal dan gebluschte of bijtende kalk. 't Allerbeste is, volgens Dr. Ritzema Bos, de poederachtige, hydraulische kalk, welke 't meeste water aan de slakkenlichamen vermag te onttrekken en daardoor beslist doodend werkt.

G.

Foto D. Harting.

ROTSWAND.

VALKENBURG.

T WAS in den prachtigen zomer van 't vorige jaar, dat wij, mijn dochter, zoon en ik, werden aangestoken door de algemeene koorts van uithuizigheid, en onze goede stad Utrecht met zijne verrukkelijke plantsoenen en heerlijke wandelparken, waardoor en waarlangs de Electriche trammen draadsuizend voorbij snellen en de automobielen stofjagend heen schieten, dat wij, zeg ik, op een mooien dag in Augustus onze biezen pakten en koers zetteden naar het Zuiden van ons land, naar het prachtige Zuid-Limburg. Van onze bescheiden bagage maakte een groot deel uit een fotografietoestel 21 bij 27 en 't is daarmee, dat wij in en om Valkenburg enkele opnamen hebben gedaan, waarvan de Redactie van dit tijdschrift zoo welwillend is geweest een drietal te reproduceeren.

Het bezichtigen der Ruïne is een van de aantrekkelijkheden van Valkenburg. Van uit de bovengang van ons Logement, het Hotel de l'Empereur, ziet men haar reeds van dichtbij en bereikt men die, gaande door de Grendelpoort, in enkele minuten.

De Ruïne, vroeger „het Slot” te Valkenburg, waarvan op eene schilderij, hangende in de eetzaal van ons hôtél, te zien is, hoe het eertijds geweest is, dateert reeds van eeuwen, werd na verschillende veroveringen en heroveringen in December 1672 door de Staatsche troepen op de Franschen heroverd, waarna men het door buskruitmijnen liet springen.

De Ruïne is elken dag te bezichtigen ad 10 cent de persoon en biedt de fraaiste uitzichten naar alle zijden.

De afbeelding van „de rotswand” is genomen op den Plenkertsweg even voorbij den toegang naar het Rotspark en heeft geen verdere verklaring noodig.

Na deze korte toelichting der afbeeldingen mogen nog enkele woorden omtrent Valkenburg en omgeving hier hare plaats vinden.

Het plaatsje is klein, maar ingezellig en genoegelijk, men vindt er elektrisch licht en telefoon, een Protestantisch Kerkje, opgericht in 1891 en waar des zomers godsdienstoefening wordt gehouden, en verder in het seizoen 's avonds en overdag concerten en bals-champêtres in het Odapark, kinematograaf-vertooningen, enz.

De hôtels en pensions zijn legio, en nog is het zaak, als men zeker wil zijn ergens in den zomertijd een

onderkomen te vinden, maanden vooruit te bestellen. Wij onthouden ons van eene beoordeeling der verschillende gelegenheden, zijn daartoe trouwens ook onbevoegd; wij kunnen alleen zeggen, dat het ons in ons hotel uitstekend beviel, maar vernamen hetzelfde van kennissen, die bij anderen gelogeed waren.

De tocht naar de steengroeve, of, zooals men daar algemeen zegt, naar *de grot*, is zeer interessant.

Gaande even buiten de Grendelpoort vindt men al spoedig een der gemeentelijk aangestelde gidsen en gaat men dan onder diens geleide door de eindelooze gangen. Verschillende merkwaardigheden worden u door den gids gewezen, op tal van muurteekeningen vestigt hij uwe aandacht, evenals op verschillende belangwekkende bijzonderheden: de twee- en driedrup, het rijzen en dalen van den waterstand in een gedeelte van de grot, de verblijfplaats van priesters en bevolking in de jaren 1799 en 1800 tijdens de Fransche overheersching, het Romeinsche gedeelte, de in den zandsteen uitgehakte modellen van vóór-historische monsters, de Plioplaticarpus en de Megalosaurus; doch waartoe meer op te sommen van al wat daar te aanschouwen is. De tocht kost voor b.v. 3 personen / 1.50 en voor een groot gezelschap naar proportie minder en duurt gewoonlijk 1 à 1½ uur. Het aardigste is het echter des avonds een z.g. fakkeloptocht mee te maken, wat in den seizoentijd minstens één of tweemaal per week geschiedt. Dan worden reeds vooruit kaarten verkrijgbaar gesteld ad 30 cts. de persoon en trekt op een vastgesteld uur de stoet, voorafgegaan en gevolgd door muziek, van 't station af, de straten door en sluit zich ieder die, wil, en een kaart heeft, daarbij aan. Komt men aan den ingang der grot, dan gaat een corps muziek en de gidsen voorop, een lange sliert van vroolijk lachende en zingende hôtélgasten volgt, en voort gaat het, de gangen fantastisch verlicht door de talrijke lampions, die de bezoekers en bezoeksters hebben meegebracht, want, en dat is juist het merkwaardige, tenminste zoo was 't bij den tocht, dien wij meemaakten, bij deze z.g. fakkeloptocht schitteren juist de fakkels door hare afwezigheid. Nu, de talrijke lampions geven een ruime vergoeding en zeker minder walm dan die fakkels zouden veroorzaakt hebben. Als dan de muziek

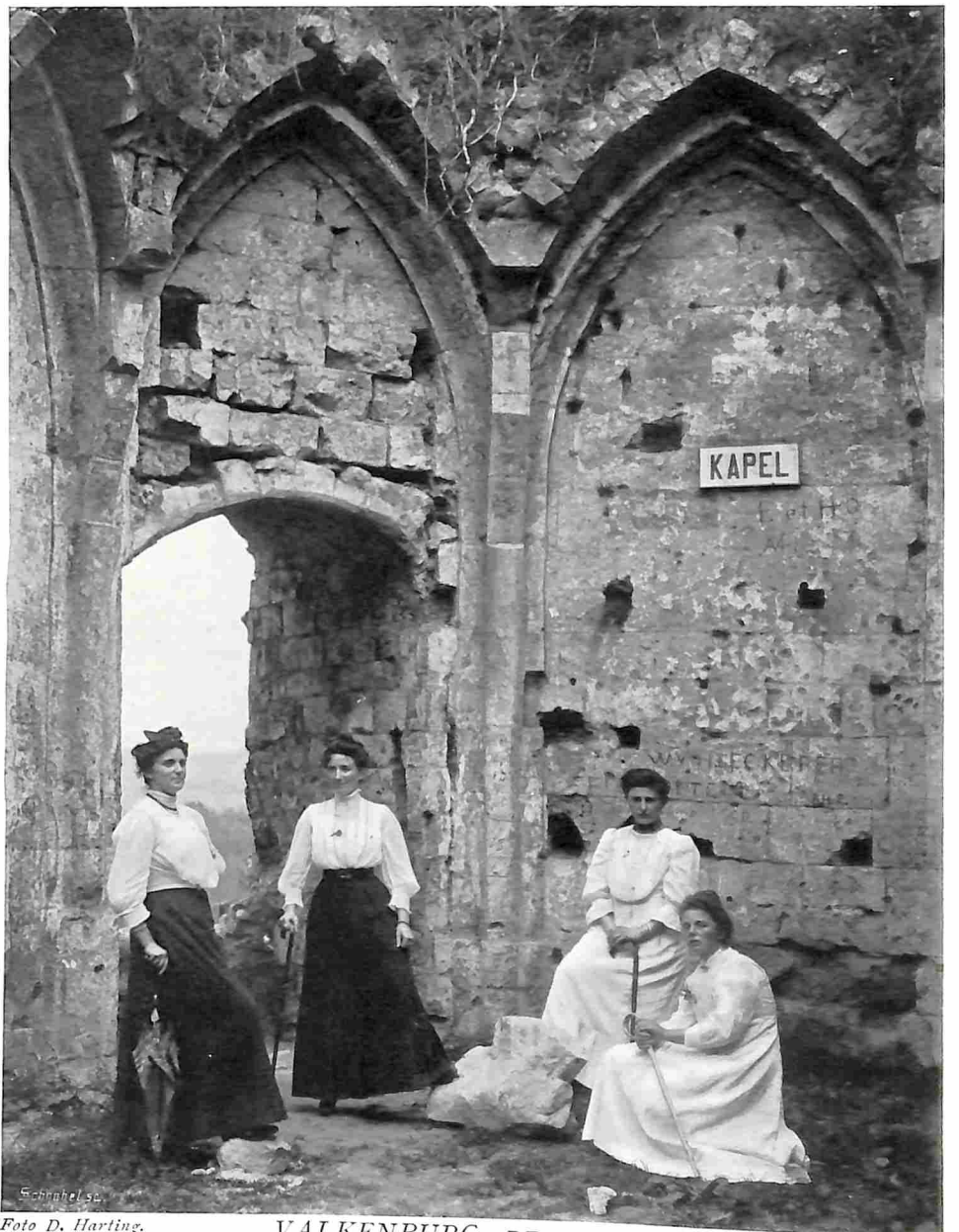

Foto D. Harting.

VALKENBURG. DE KAPEL.

Foto D. Harting.

VALKENBURG. RUÏNE.
EEN DEEL DER ZOOGENAAMDE RIDDERZAAL.

speelt de meest opwekkende wijsjes, als de schoone gezangen van allerlei aard en melodie de ruimte vullen, dan voelt zelfs de meest verstokte misantroop zijn hart opspringen van jolijt en vrolijkheid.

't Was, zooals de dames verzekerden, *bepaald leuk*, en dat was 't, 't was leuk, vermakelijk en typisch, zooals daar die heele menschenmenigte pret had, dansend en zingend, hossend en springend.

Als dan al de wonderen der grot gezien zijn, de kaarsen der lampions uitgebrand of gedoofd, dan verlaat men het onderaardsche aan den grooten reuzentrap van zes-en-negentig treden, om zich nog een poos te vermeien in het rotsparc, waar de muziek het concert, in de grot begonnen, voortzet en waar het heerlijk is te rusten, te mijmeren en te genieten van de goede gaven, die daar voor billijken prijs zijn verkrijgbaar gesteld.

Want, de geheel-onthouding heeft, naar onze ervaring, nog weinig wortel geschoten in Zuid-Limburg, of 't moest zijn *de Geheel-onthouding van hoeden*, waaraan zich vooral het schoone geslacht veelvuldig overgeeft, zoodat men soms heele hoedenlooze gezelschappen van dames aantreft, die, aldus getooid, of liever *niet* getooid, tochten maken, zelfs per spoor, terwijl het hoedje, heelemaal alleen, in het hôtel is achter gebleven. Ik moet verklaren deze gewoonte wel aardig te vinden; door de heeren werd die echter minder gevolgd door hun spaarzamer gebruik maken van parasols.

In ons hôtel was uitsluitend, met uitzondering van een flinken kok en een paar knechts voor de bagage, vrouwelijke bediening. En 't is juist deze vrouwenbeweging, waarvoor ik allen eerbied heb, vooral om de bescheidene wijze, waarop zij hare taak vervulden.

Mochten deze enkele woorden nog menigeen opwekken om in den zomer-vacantie-tijd enkele weken in het prachtige Zuid-Limburg door te brengen, men zal zich de kosten, daaraan besteed, voorzeker niet beklagen.

D. HARTING.

WULKEN.

WIE wel eens aan het strand der Noordzee heeft gewandeld, zal stellig wel zoogenaamde „kinkhoorns” gezien hebben. 't Zijn woningen van groote slakken, veel grooter dan die van alikruiken en ook van huisjesslakken. We willen weder een reisje met de ons bekende visschers medemaken, om de Wulken, zooals deze

slakken heeten, te leeren kennen. Ze worden gekord op dezelfde plaats, waar oesters en mossels te vangen zijn, en als men om het eene weekdier uitgaat, komt men meermalen met het andere thuis. Er worden ijzeren korren gebruikt, zooals we die bij het „kreukelen” hebben leeren kennen, maar ze zijn zwaarder en van meerderen omvang, en ze worden ook gebruikt voor het mossels- en oesterskorren.

We zullen ons maar dadelijk verbeelden op het korveld te zijn, en dat reeds de eerste vangsten aan boord zijn. De arbeid toch wordt op dezelfde wijze verricht, als we eertijds bij het visschen naar alikruiken gezien hebben. De wulken (*Buccinum undatum* L.) worden door de visschers „ouernollen” en ook wel kortweg slakken genoemd. Nu we zoo'n wulk in de hand nemen, zien we er dadelijk kennis aan, tenminste aan het huis, waarin het dier woont, want dergelijke hoornen hebben we vaak gevonden langs de kusten. Ook in de schelphoopen, die bij de kalkbranderijen liggen, zoekt men ze niet te vergeefs. De witgekleurde voorwerpen worden wel door den boer gebruikt als nest-eieren in kippen- en eendenhokken, en eierenzoekers bezigen ze in de zoogenaamde „gaarnesten” van wilde eenden. Die dieren gaan voort met leggen, wanneer ze enkele kinkhoorns in plaats van hunne eieren in de nesten vinden.

We laten eenige Wulken op het dek van de schuit liggen, en niet lang duurt het, of ze komen voor het grootste gedeelte buiten den hoorn, evenals de huisjesslakken dit doen, wanneer ze niet gestoord worden. Wanneer we zoo die bleekgele massa te voorschijn zien komen, dan lijkt het ons niet aangenaam toe, zoo iets te verorberen. Toch worden deze dieren vooral in België met graagte gegeten. Misschien ook zou ons de smaak wel medevallen, evenals dat met de alikruikenslakjes het geval was, en deze zijn met hare groene en gele kleuren nog minder aantrekkelijk voor het oog. Zoo'n wulk is een heel hapje in vergelijking met een peuterig „kreukeltje”.

De Wulken behooren tot de buikpootige weekdieren (*Gastropoda*). Laat ons nu het beestje eens bekijken, doch raak het niet aan, want dan trekt het zich dadelijk in den hoorn terug. Zie, de kop is aan de voorzijde stomp en voorzien van twee lange voelers, aan iedere zijde één. Aan den basis van iederen voeler ontwaren wij een oog. Ook zien we, dat de buikschijf vrij groot is. De ademhaling bij deze dieren geschiedt door middel van kieuwen, die in den mantel besloten zijn. We kunnen ons bijna niet voorstellen, dat in deze weeke massa, die evenwel bij het aanvoelen vrij vast gelijkt, alle mogelijke organen voor het leven en de voortplanting aanwezig zijn.

De hoorn van deze wulksoort is bijna eivormig met een tamelijk hooge winding en een scherpe spits. De mond is zeer wijd en beslaat ongeveer de helft van den hoorn en is aan de onderzijde van eene insnijding voorzien. De kleurverschillen vallen ons wel in het oog. De meeste hoorns zijn witachtig of lichtbruin en enkele vinden we er tusschen met donkere banden en dwarsstrepen.

Alle wulken, die we hier voor ons zien, behooren tot de meest algemeene soort, die aangeduid wordt met den wetenschappelijken naam *Buccinum undatum*.

Maar, zie eens hier, wat vreemd dier zich in dezen hoorn heeft genesteld? 't Lijkt wel een kreeft of krab. En toch is de hoorn precies als van de overige wulken. Juist, het dier, dat zich van deze woning heeft meester gemaakt, is een Heremiet-krab of Snijder, die wel, doch ten onrechte, *Bernardus-kreeft* wordt geheeten. We willen eens zien, hoe behendig zoo'n Snijder zich van een hoorn weet meester te maken. We halen het dier daartoe uit zijne huurwoning, die het zonder ceël en kosteloos gebruikt, en nu zien we, dat een verhard gedeelte van het lichaam in den hoorn was geborgen; dit drukte tegen den binnenwand van de schelp. Aan het achterlijf bevinden zich eenige aanhangselen, waaraan de eieren bevestigd zijn. Het kopgedeelte en een deel van het borststuk, alsmede sprieten, scharen en pooten steken steeds buiten den hoorn.

We nemen nu eenige ledige hoorns van wulken en leggen die op het dek, op korten afstand van elkander en rondom de heremiet-krab. Zoodra we het beest aan zich-zelf overlaten, kruipt het naar een der schelpen en werkt zich in korten tijd met het achterlijf daarin. Heeft het een te kleinen hoorn getroffen, dan wordt deze opnieuw verlaten, om naar een ruimere woning om te zien. Zoo wordt door het Snijdertje gedurig een nieuw huis betrokken, wanneer het oude niet meer naar den zin is.

Wat we van den heremiet-krab hebben gezien, lijkt heel onschuldig, maar we mogen daardoor niet een te hooge gedachte van hare braafheid krijgen. Dikwijls toch richt zij schade aan op plaatsen, waar zich oesters, mossels en wulken bevinden. Zij voedt zich met het vleesch er van en maakt zich daarna van de wulkwoning meester. Ook hier wordt dus weder strijd gestreden op leven en dood, zooals overal op aarde het geval is. Ja, misschien is de strijd in de diepte der zeeën nog wel het hevigst.

De schipper wenkt ons, om ons twee bijzonderheden te laten zien. De eerste bestaat in een andere soort wulk. De hoorn is

korter en buikiger, fraai roestbruin van kleur en voorzien van roode vlekken. 't Is een exemplaar van *Buccinum anglicanum*, die lang zoo veelvuldig niet voorkomt, als de door ons beschouwde undatum. Slechts af en toe worden er enkele voorwerpen van mede opgehaald, doch nimmer in die hoeveelheid, dat het de moeite waard is, ze afzonderlijk te verzenden. Ze worden dan ook met de gewone soort in balen gepakt, om ze op de buitenlandsche markten te gelde te maken.

En meermalen wordt er ruim voor betaald. Soms krijgt de visscher wel 15 cents per K.G. in handen. Als men de stevige en zware hoorns beschouwt, dan blijkt genoeg, dat men spoedig een aardig gewicht in een baal kan bergen. Toch zijn op deze wijze nimmer hooge weekgelden te maken, omdat ook de gewone wulk niet in die mate voorkomt, dat er ooit van ruime vangsten gesproken kan worden. Zie maar eens, wanneer een kor wordt opgehaald. Dan bevinden zich daar meermalen slechts enkele wulken en een paar oesters in, zoodat er geruimen tijd gewerkt moet worden, alvorens van een goed dagloon sprake kan zijn.

En nu de tweede bijzonderheid, die de schipper ons heeft gegeven. 't Is een klein kruikje, waarin men wel inkt bewaart, doch nu kunnen we er wat anders in zien. 't Is een wulk, waarvan men het spitsje door de opening kan brengen, als men het kruikje met de opening omlaag houdt. Dit dier moet hierin gegroeid zijn en is er misschien reeds als ei of als kleine larve ingekomen. De voortdurende strooming van het water heeft voor voedselaanvoer gezorgd en zoo heeft de wulk zich binnen de ruimte van het kruikje kunnen ontwikkelen. Op dezelfde wijze heeft men ook wel eens een vrucht in een flesje laten groeien, door het om het takje van het pas gezette vruchtje aan den boom te binden.

Wij willen het kruikje niet breken, omdat dan 'de eigenaardigheid verloren zou zijn, ofschoon we gaarne eens zouden willen zien, of misschien de hoornvorming zich heeft moeten schikken naar den inhoud van het kruikje, wat wel waarschijnlijk is. Op dezelfde wijze heeft men eens een oester in een kruikje gevonden, doch hierbij was de schelp geheel vervormd, of liever: de kalkafscheiding van het weekdier was hier gebonden aan de ruimte van het kruikje.

Het visschen naar wulken hebben de visschers alleen nog maar in de laatste jaren gedaan. Eerder was er geen vraag naar, zoodat ze bij het korren naar oesters en mossels, die toen in groote hoeveelheid gevangen werden, als waardeloos weder buiten boord werden geworpen.

Op de vleugelen der gedachten keeren we thans naar huis terug, dankbaar voor het bijwonen der wulken-visscherij.

J. DAALDER DZN.

LOODWERK IN TUINEN.

BIJ een juist begrip en een goede toepassing er van, nemen beelden een natuurlijke en schoone plaats in — een natuurlijke in den streng-aangelegden tuin, een schoone in tuinen, die meer volgens de natuur zijn aangelegd. Wie de Engelsche tuinen kent, zal moeten toegeven, dat de beelden er in, in hooge mate tot hun verfraaiing bijdragen. Men moet niet enkel hun voorkomen in aanmerking nemen, doch het sentiment en de emotie, die ze in ons wakker roepen. Dan heeft men bijvoorbeeld het zoo aangename, „verrassende” element. Ik spreek natuurlijk niet van de pijnlijke verrassing, die we voelen, als we plotseling komen te staan voor een slecht en smakeloos ding, zooals bijvoorbeeld de twee kinderen onder een parapluie in den tuin van Holland House. Ik bedoel het

prettig-onverwachte, dat we gevoelen als we nu eens

plotseling die stomme, en toch zoo welsprekende metgezellen zien, sierlijk doch onopdringerig op hunne voetstukken en waaromheen met-zorg, gekozen planten gegroepeerd zijn, of wel er tegen opkruipen, alsof ze wilden bewijzen, dat er een innige band en een-elkaar-begrijpen bestaat tusschen Natuur en Kunst, om samen te werken tot een gemeenschappelijk doel. Hierin vooral is echter het gevoel van den beeldhouwer van zoo groot gewicht; want

het sentiment zijner figuren moet steeds in harmonie zijn met de planten, waartusschen zij staan moeten.

Het waardige hunner conceptie en hunne fijne afwerking moet nooit trachten de aandacht te trekken ten koste van hunne omgeving; en om deze reden is dan ook hooge kunst, hetzij zij klassieke meesterstukken voortbrengt, dan wel het oorspronkelijke, hoogstrevende werk van heden ten dage, niet op haar plaats. Behalve in tuinen met een terras doet men beter geen marmere beelden te

TUINBEELD.

plaatsen. Dan is er nog de fontein-quaestie. Horace Walpole — die vreemde paradox, en de ontwerper van Strawberry Hill, een monument van smakeloosheid, ontworpen door een man met smaak — verklaarde, dat de fontein een onmogelijk iets was en dat een kronkelend stroompje de eenige waterpartij is, die men in een tuin kon dulden. Had hij gezegd, „in een park”, dan zouden wij 't met hem kunnen eens zijn; doch de halfstijve tuin — de „intieme” tuin van heden ten dage — roept als het ware om het murmelen van neervallend water, vooral daar waar geen stroomend water aanwezig is; en waar niet alleen het oor, doch ook het oog moet voldaan worden, daar wenschen wij een fontein van schoonen vorm. Iemand heeft gezegd: „Geen Engelsche tuin is volledig zonder fontein, en geen fontein zonder beeld. Wij eischen niet zulke eierzuchtige composities, als bijvoorbeeld de groote fontein te Clevedon, of de groep in het Blenheim Paleis; doch hoe bekoorlijk is, bijv. de fonteinvaas in Lord Methuen's rozentuin te Corsham Court. Wat vazen betreft, behoeven wij enkel melding te maken van die in den Italiaanschen tuin in het Ashridge Park, dat aan Lord Brownlon behoort, of aan de vaas te Cranford Manor, Lord Wimborne's goed, of het stel vazen in de Cedar Walk in Embley Park of aan die in den tuin te Longford Castle, waar zij eene bijzondere belangwekkendheid aan hunne omgeving verleenen, zonder ook maar iets aan de schoonheid van den tuin zelve te ontnemen, of den triomf van den tuinman te verkleinen. Kan men zich iets mooiers denken dan het beeld tegen de geknipte taxishaag in Mr. E. J. Morant's tuin te Brochkenhurst Park, of de beelden in zijn Hollandschen tuin? Of dan die in den verhoogden tuin te Moor Park van Lord Ebury? Ongetwijfeld zou de rozentuin van Mevrouw Ker te Ven Hall er zeer onder lijden, zoo de beelden weggenomen werden, welke dan ook hun intrinsieke waarde zij.

Wij zijn tot al deze bespiegelingen gekomen door het zien van een aantal beelden — waarvan enkelen zeer klein — voor fontein, en van vazen, die in den laatsten tijd vervaardigd zijn door de combinatie van artiesten, die zich in het graafschap Worcester aaneengesloten hebben onder leiding van den heer Walter Gilbert, en die den naam van „Het Bromsgrave Gilde” *) hebben aangepleister, te bestaan, dat deze artiesten niet vervaardigen, van af Buckingham Paleis, tot aan een bronzen medaille of een knopje werk wordt door hen met ongeëvenaard succes uitgevoerd en dit zijn de beelden van lood of cement voor tuinversiering. Beide steld, een schoone kleur aan. Slechts zeer kort geleden kwamen deze figuren onder mijne aandacht en werd ik er door getroffen, zooals ongetwijfeld allen, die ze zien, dit zullen worden, omdat zij zich volmaakt aanpassen aan het tuinontwerp, volkomen oorspronkelijk zijn, en nooit, — zooals zooveel van zelfs het beste

TUINVAAS.

TUINBEELD.

achttiende-eeuwsche werk dit deed — iets modern-antieks, of een verknoeide reproductie van oud werk te zien geven. Sommigen zijn natuurlijk beter dan andere, doch allen zijn goed, deels omdat zij beter gevoeld en naturalistisch genoeg uitgevoerd zijn, om niet een al te groot contrast op te leveren met de levende dingen om hen heen, en anderdeels omdat er niet getracht blijkt te zijn naar die fijnere afwerking, die men noodwendig zoekt bij marmer of brons. Hun voornaamste verdienste ligt derhalve in de conceptie en in de uitvoering, die beiden het resultaat zijn van een gezond oordeel en bewonderenswaardige zelfbeheersing. De modellen zijn uitmuntend, niet te druk, wat vooral bij dit soort van werk moet vermeden worden. Wij vinden er veel in terug van het leven, dat spreekt uit de werken van Carpeaux. De breedte van opvatting en uitvoering, die men in deze werken waarneemt, vindt vooral zijn oorzaak in de tweeledige overweging, dat zoowel de grondstof als de figuren zelve moeten gezien worden in de open lucht en in een volkomen gelijkmatig licht. Fijne afwerking ontnemt een beeld, buiten gezien, al zijn vitaliteit, om welke reden een looden beeld van zeshonderd gulden voor een tuin dan ook meer waarde heeft dan een mooi afgewerkt marmeren beeld van zesduizend gulden zou hebben. Een voorbeeld van kracht, waardigheid en geschiktheid voor het doel, zoowel wat uitvoering als conceptie betreft, kan men vinden in de Meermin-fontein, gemodelleerd naar een ontwerp van R. S. Lorimer, voor een tuin in het Westen van Schotland. Ik heb gesproken over de kosten; hoewel dit feitelijk voor velen, die opgaan in het versieren van hunne tuinen, welke hun tienduizenden gekost hebben, een vrij onbelangrijke overweging is, worden ze soms toch, waar het dergelijke versierselen, waarmede ze de laatste hand aan hun tuin kunnen leggen, betreft, plotseling spaarzaam. Men moet niet uit het oog verliezen, dat, als het werk goed is en de ontwerpen oorspronkelijk — hetzij bij beelden, fonteynen of putten — loodwerk niet bepaald goedkoop kan zijn, en zelfs al kan men eerste-klasse copieën van oud werk krijgen, dan ontbreekt toch uitteraard die overeenstemming met ons hedendaagsch leven, welke de voornaamste eisch is voor een modern-aangelegden tuin. Hier staat tegenover dat goed modern werk toch ook weer goedkoop is dan werkelijk goed oud werk en er bestaat geen reden om reproducties van oude en door-den-tijd-geijkte modellen voor ons hedendaagsch loodwerk te bezigen. Laten zij, die den tuin „zuiver” willen houden, zeggen wat ze willen, het beeld in den tuin is iets artistieks en heeft steeds tot den kunstenaar gesproken. De beeldhouwer heeft zich verlustigd in het scheppen en de schilder in het weergeven ervan. De Triton-fontein te Aranjuez trok een Velasquez aan, zoodat hij haar afmaalde. De jonge Vlaamsche school vond er een genot in tuin-fonteynen te schilderen, hetzij bestaande, aan welker rand de Heilige Maagd placht te rusten, of symbolische, waaruit wateren der waarheid stroomden. De Hollander van Delen placht zijn stijve tuinen, vanuit de paleis-loggia gezien, te versieren met gracelijke beelden. De School van

TUINVAAS.

Watteau vertoont tal van tuinbeelden: Fragonard, Pater, Lancret, Boucher, allen brachten zij ze in hun schilderstukken aan, met uitnemend resultaat, hetzij dan ook allen tamelijk gekunsteld, wat paste bij de aardige gekunsteldheid van hun kunst en tijd. Rubens geeft ons prachtige tuin-fonteynen in zijn „Cymon en Iphigeneia” en „De Aanbedding van Venus” (beiden in het Museum van Weenen), en Reynolds heeft in zijn grootsche schilderij in het Rijksmuseum te Londen een beeld van Hymen aangebracht, die op het punt staat bekranst te worden met een guirlande van bloemen door drie zeer moderne en zeer liefelijke gratiën. En de lijst dergenen, die het schoone van een tuinbeeld waardeerden, zouden wij zoo noodig, tot in het oneindige kunnen verlengen. Dit voor oogen kunnen wij, geloof ik, veilig de klaagliederen der anti-tuinbeelden-school negeeren, en deze nieuwe poging om de kunst van het looden beeld, veredeld door een gezond oordeel, goede modelleering, goede ontwerpen en goede uitvoering, te doen herleven, toejuichen.

M. H. SPIELMANN.

*) Vertegenwoordiger voor Holland is het technisch bureau MOENS en BECK te Bloemendaal.

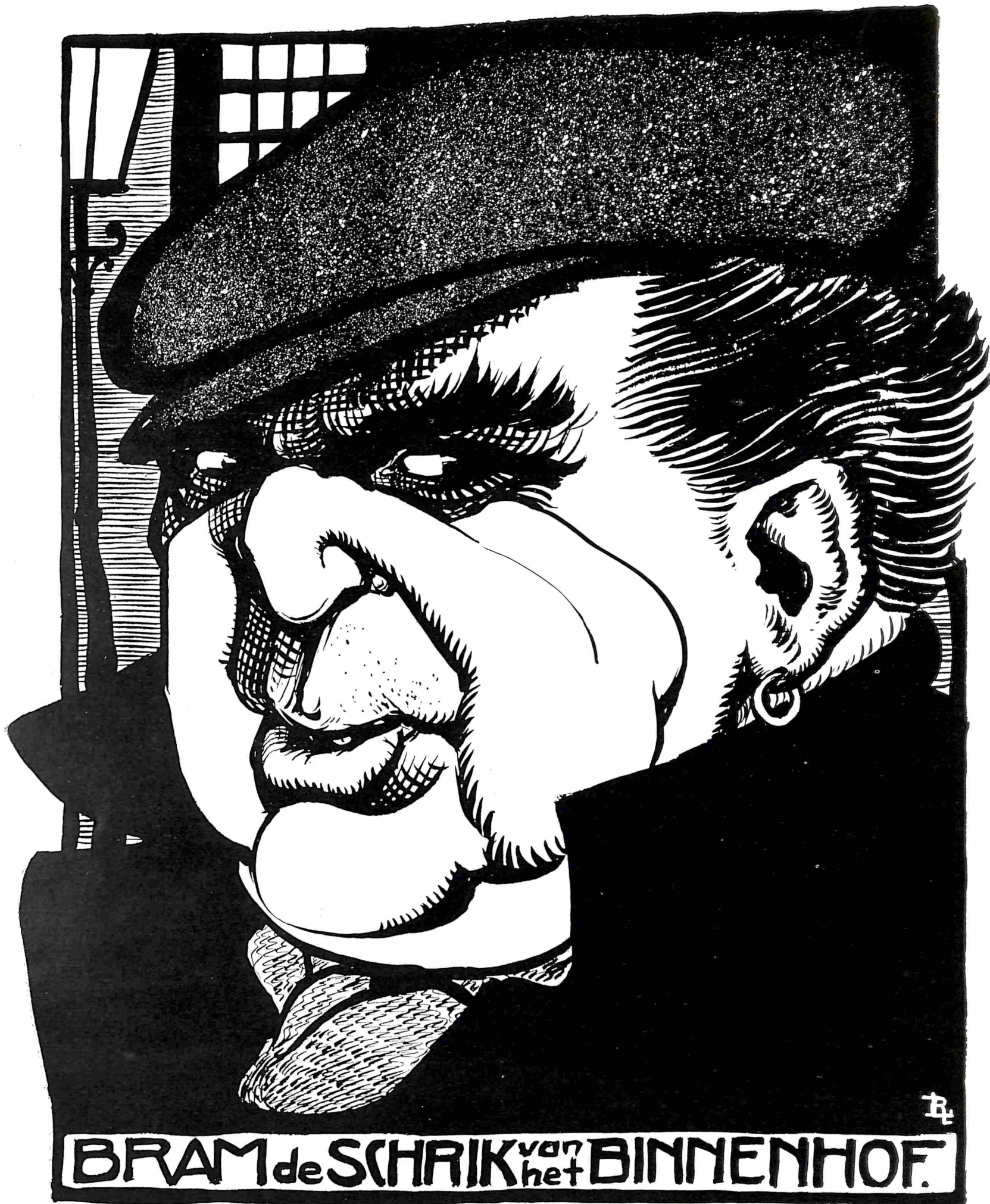
REIS-SPROKKELINGEN.

LA ROCHE.

HET was, vóór 25 jaar, toen de reuzenhotels nog niet als paddestoelen uit den grond verreezen, dat een mijner kennissen mij La Roche in de Ardennen als een zeer goed en billijk oponthoud had aangeraden. De spoorweg liep nog niet zoo ver door als tegenwoordig. De laatste drie kwartier moesten per as worden afgelegd. Het beste was om vooruit te schrijven, had men mij aangeraden, dan kwam er iemand met een rijtuig aan 't dichtstbij gelegen station, de naam er van is mij ontgaan. Wij stapten uit en zagen niets dan een voertuig, dat wel iets had van een boeren-huifkar zonder huif of van een ouderwetschen hooiwagen. De koetsier, die tevens bleek de eigenaar te zijn, zoowel van 't voertuig als van 't hotel, waar wij onzen intrek zouden nemen, verwelkomde ons bijzonder hartelijk en noodigde ons uit plaats te nemen op de plank, die in de lengte over den wagen was gelegd. Dat deze primitieve zetel hard en verre van gemakkelijk was, behoeft geen betoog. Niettegenstaande den uitstekenden roep, waarin de Belgische wegen staan, werd 't een hospartij van belang en waren wij ons gesternte dankbaar, toen wij eindelijk te La Roche aan kwamen. Ons brein was zoodanig door elkander geschud, dat wij nog slechts één gedachte konden uitdrukken, nog slechts één wensch konden vormen, één woord konden uitspreken — wij waren moe, hadden honger en verlangden naar ons avondmaal. Wij hadden ons dien dag zeer onvolledig gevoed, iets dat eertijds op reis nog vaker voorkwam dan tegenwoordig, ofschoon 't nu ook nog wel eens gebeurt. Een dikke Belgische schommel, die den gecombineerden dienst van kamermeisje en kellner waarnam, wees onsen paar kamers, heel laag, heel somber en vrij smoezelig. De waterkannen en verdere benodigdheden waren van 't allereenvoudigst gehalte. De inrichting van het hotel, dat eerder een boerenherberg genoemd kon worden, had iets aartsvaderlijks. Een huisdeur of ingang was er niet; men kwam binnen en ging, uit door de keuken, bij welke gelegenheid men geneigd was bij zich zelf te fluisteren: „Zalig zijn de blinden en degenen, wier reukvermogen negatief is.” Want hetgeen men er zag en hetgeen men er rook, was niet verkwikkend. Het was ook: „Where ignorance is bliss, it is folly to be wise.” Den eersten avond zaten wij aan tafel met een half dozijn verschillende touristen, waaronder een drietal aardige studenten uit Luik. Ik was destijds nauwelijks de bakvischjes periode ontwassen en beschouwde studenten dus als ideaal cavaliers. Wij spraken echter weinig met elkander. Het vertrek was donker en laag; het tafellaken was door een grijsachtig zeil vervangen, de vorken en lepels waren van tin; het glaswerk en de

MEERMIN-FONTEIN.

De lezer van „Buiten” zal wellicht met verbazing zeggen: „hè, politieke prenten in „Buiten”?” Neen, waarde lezer, dat is de bedoeling niet. Maar toch wil „Buiten” zich niet geheel onttrekken aan de belangrijke gebeurtenissen van den tijd. Na de verzuchting van Dr. Kuyper in de voorrede van den bundel: „Dr. Kuyper in de Caricatuur”, dat de karikaturist alleen naar rechts kijkt, vonden wij het aanbod van den heer Raemaekers om onze groote politici eens te laten zien bekeken van beide kanten zoo aantrekkelijk, daarom zal „Buiten” achtereenvolgens een kleine reeks portretten opnemen.

servetten van een ongekenden eenvoud. De maaltijd begon met forellen, welk gerecht ons, gedurende ons verblijf te La Roche, elken dag en soms wel twee keer per dag werd voorgezet. Behalve dat ze wat gronderig en slecht klaar gemaakt waren met ranzige boter, behoorden die verse vischjes nog tot het beste, wat men ons gaf. Den eersten avond werden ze gevolgd door een reusachtigen schotel met zonderling uitziende kluijjes. Op onze vraag wat het was, antwoordde

de waard, die met ons aanzat: „Oh! c'est de la grande viande,” maar de dienstmaagd, die er mee rondging, fluisterde mij in 't oor: „C'est du bouc, savez-vous.”

Den volgenden dag betuigde ze mij haar verwondering over mijn weigering om er van te eten. Hoe was het mogelijk? Bokkenvleesch was toch zoo fijn; een van de kinderen was er toch zoo dol op, dat het er zich onklaar aan gegeten had en nu met een zware indigestie te bed lag. Ik voor mij vond dit geen re-

clame voor 't bokkengerecht, zij wel! Trouwens, onze begrippen druischten wel eens meer tegen elkander in; vooral die omtrent zindelijkheid en hygiëne stonden lijnrecht tegenover elkander. Het hotel en de kost waren tē primitief naar onzen smaak. Als er veemarkt was, werd geheel La Roche, niet alleen ingenomen door rundvee en schapen, maar dineerden de vetweiders in blauwe kielen bij ons aan tafel. Bij welke gelegenheden de atmosfeer niet aan viooltjes en reseda deed denken. Gewoonlijk werd er twee maal in de week brood gebakken en soms maar om de vijf dagen. Den laatsten dag werd er dan heel erg naar het nieuwe baksel verlangd. De dessertjes waren zeer bescheiden; een vruchtentaart b.v. werd vertegenwoordigd door een plat vierkant van zoet brood met een laag zure kruisbessen er over heen. En zoo was alles! Maar de natuur was er verrukkelijk en het aantal wandelingen onbepaald. Verkeersmiddelen waren er destijds niet; wat men zien wilde, moest men te voet bereiken. Ik herinner mij, dat wij op een ochtend een heerlijke boschwandeling maakten, doch den terugweg afgesneden vonden door een alleraardigst kabbelend beekje. Wij hadden de keuze tusschen er over heen te gaan op een boomstam, of den geheelen tocht nog eens over te maken, hetgeen ons te lang zou hebben genomen. Maar de geïmproviseerde brug leek ons aller vervelendst 't ding was onsolide en waggelde. Toen besloten wij de moeilijkheid op een andere manier op te lossen, n.l. door onze kousen en schoenen uit te trekken en door het beekje heen te waden. Het ging uitstekend, het was een smoorheete dag, de koele aanraking met de bruisende golfjes was heerlijk. Maar . . . toen wij aan den overkant waren gekomen, merkten wij, dat . . . wij niet alleen waren. De studenten uit ons hotel wachtten ons af met groote takken wilde rozen. Een er van kwam naar mij toe, zeggende: „Mademoiselle, cette branche

de roses vous sera peut-être agréable.” Welke galante toespraak ik beantwoordde door hem te vertellen, dat de vriendelijke bedoeling mij nog meer genoegen deed dan de rozen. Zij bleven een poosje met ons keuvelen, zij staande, wij zittende aan den oever, à la Turque om onze ontschoeide voeten te bedekken. Op een anderen keer hadden wij een minder aangename ontmoeting. Als men een uurtje of zoo door liep, was de streek heel woest; trouwens de Ardennen zijn, hier en daar, werkelijk alles behalve gemüthlich. Zoo maar langs den weg rijzen naakte rotsen op en hellen over, als dreigden ze den vermetele, die zich in hun nabijheid waagt, door hun gewicht, te verpletteren. Met angstige bewondering keken wij naar zulk een steengevaarte, toen plotseling de lucht boven ons zich scheen te verdonkeren. De zon glinsterde dien dag zoo vroolijk, wij begrepen er niets van en toen . . . opkijkende, zagen wij op eens . . . een reuzenarend met uitgespreide wieken. Telkens kleiner wordende cirkels in zijn vlucht beschrijvende, scheen hij op ons neer te willen schieten. Het was een grootsche, en tegelijk een verschrikkelijke gewaarwording om zulk een geduchten roofvogel zoo maar in 't wild te zien. Eigenlijk vond ik het te interessant om bang te zijn; het was als een openbaring der natuur; het kleine lijfje met den spitzen kop en scherp snavel scheen tusschen de vleugels in te wiegen; het was moeilijk om te beseffen, dat het dier ze geheel in zijn macht had. De afmetingen waren zoo ongelijk. Vol spanning volgden wij zijn bewegingen. De arend kwam dicht en dicht, toen op eens schoot hij pijlsnel in de hoogte en eindelijk kromp hij in tot een stip aan den horizon.

Dien dag had ik verder oogen voor niets meer. Nog langen tijd zag ik het visioen van den Koning der Lucht.

THÉRÈSE HOVEN.

Limburgsche Sagen en Legendes.

KONING SANDERBOUT.

EEN der oudste legendes, die op de dorpen bij Sittard zeer verspreid is en om haren geschiedkundigen ondergrond eene nader beschouwing overwaard is, is die van den „goeden Koning Sanderbout” of Zwentibold, zoon van Keizer Arnulf, die in 900 in een gevecht bij Susteren aan de Maas sneuvelde. 't Was een droevige tijd voor de Maasbewoners, want in de maand November 881 waren uit Vlaanderen een menigte Noormannen, met hunne paarden op schepen een gedeelte der Maas afgevaren. Zij sloegen hun legerkamp op te Hasloe of Elslo en plunderden van daaruit het omliggende land. In 883 werd Elslo door Karel den Dikke belegerd; na twaalf dagen trokken de Noormannen af. In 891 keerden zij weer terug, zij versloegen de Duitschers bij de Geul op 26 Juni, maar Keizer Arnulf versloeg hen 1 September daaropvolgende bij Leuven. In dien tijd van ruw geweld en groote verslagenheid, kwam Koning Sanderbout dikwijls op het kasteel Born. Hij had ook een veelbewogen leven achter zich en had het zijne onderdanen tegen billijkheid en recht in lastig gemaakt. Hij zon er op dit alles weder goed te maken, Maar laten wij de oude chroniek in haar eigendommelijke taal spreken:

„Het was eenen heer tot Borne, die was geburtig uijt Overlandt, uijt Loteringen, *Koninck Sanderbout* was hij genaemt. Ende lagh bi sinre vrouwe ende sleep; ende Godt sonde hem in sinen sin, dat he sich mit haer beraede, dat hi wilde geven den armen luijden eene gave om Godts wille, want hi se dic gebrocht hadde in groten noodt. Ende het beliefte haer, datte hij hun gaaf den bosch, geheijten *die Graat*, mitter heijde ende weijde, omdat hi in voertiden desen landen die besocht hadde mit moort ende brant.

Denselven opgestaen sijnde, stelde dit voor an sinen heeren, die mit hem waeren, wat Godt hem ingeven hadde, dewelcke dese saeck oock gerne vermeerderden. Alsoe ginck hi met hun ter missen, ende doe die missen uijt was, dede eenen van sinen dynaeren sitten op sijn peerdt, dat alle kerspels dorpen, die hij omme rijden konde onder den maeltijd op den bosch, heijde ende weijde berechtigt souden sijn.

Soo rijdt hij tot Borne, van Borne tot Gutticoven, van daer tot tot Lumbricht, van Lumbricht tot Zittart, van daer tot Monstergelen, dan tot Opgeleen, tot Beke, tot Elsloe, tot Steijne. Van Steijne quam hij aen de huijsen ende vondt daer staen een wit peerdt gesadelt ende sijn peerdt was moede ende hij stond van sijn peerdt ende sat op den witten ross ende liet het sijne oppe plaetse staen. Ende reedt tot Urmond, tot Bergh, tot Bieght., tot Papenhoven, tot Buchten en reedt soo tot Holtum. Hij vondt daer een oudt wijff aen eenen valderen (hek) staen ende badt haer si wille hem dat valderen open doen, 't welck dat oude wijff niet en dede.

Op denselven tydt werd een teeken gedaen, dat die heeren g'eten hadden ende soo reedt die dynaer om Holtumb, ende was noch te Born ter gueder tydt, dat *Koninck Sanderbout* mit sinen heeren wederom water namen van den maeltijd ende toen vertoecht hi die heeren, waer hij alle geweest waer ende hoe het hem gegaen hadde.

Doen ginck *Koninck Sanderbout* sitten ende ordonneerde die rechten ende breuken ofte straffen; dat voertaen hij en alle toecomende heeren, die Born hebben souden, ende dat die opperheeren bliven souden der voirs: gemeynten, opdat die bosch niet vergenckelick en woude. In den iersten sprack hij: omdat die vrouw van Holtumb den knecht niet doorlaeten wilde, syn die van Holtumb de voirs: gemeynte ten ewigen daege quit.

Die heer van Borne sal den bosch doen hueden mit twee voerstaenders, van denwelcken hij eenen sal stellen ende die veertien kerspelen den anderen ende die twee sullen vereydt sijn ende gesworen.”

Aldus sprak Koning Sanderbout! Zijne schenking betrof eene oppervlakte van 6666 bunders over 14 kerspelen verdeeld. Eerst in de eerste helft der vorige eeuw ging men tot verdeling over.

A. F. VAN BEURDEN.

PLANTEN MET KAARSJES.

I.

DE kenmerkende bloem voor een groot deel van ons land in de maand Mei is de paardenbloem. Alom ziet men in dezen tijd van het jaar dit „onkruid” zijn prachtige, goudgele korfjes omhoog steken tusschen het gras en

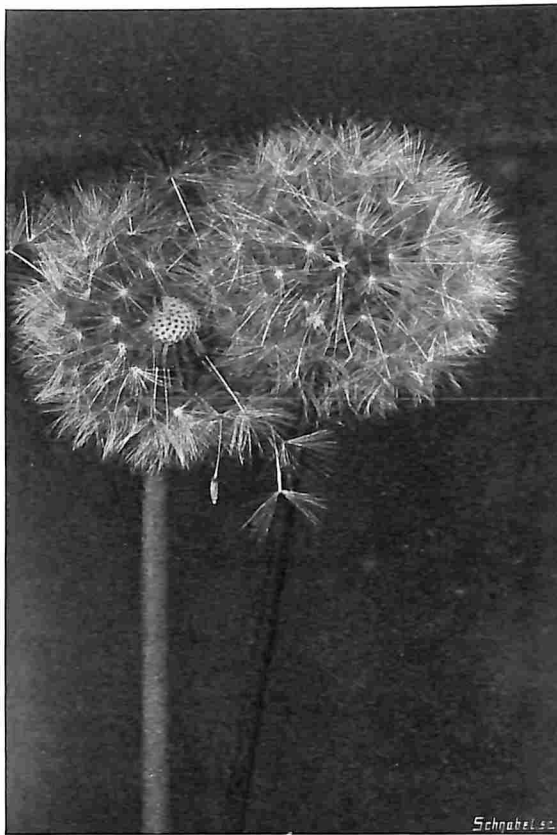

Foto L. Dorsman Cz.

KAARSJES VAN DE PAARDEBLOEM.

meer zonneshijn er is, des te ronder wordt het kaarsje, en des te losser wordt de verbinding der vruchtjes met den bloembodem. Eindelijk wordt deze verbinding zoo zwak, dat een windstoot haar gemakkelijk kan verbreken en — daar gaan de gepluimde zaadjes heen, voortdrijvende op de luchtstroomen. Hoe ver de luchtreis zich uitstrekt, hangt natuurlijk alleen af van de kracht en de richting van den wind. Sommige vruchtjes vallen al spoedig neer, doch enkele drijven voort, soms uren lang, en aldus bereikt de paardenbloem volkomen zijn doel, n.l. de verspreiding zijner zaden. Hoe doeltreffend de werking der parachute is, blijkt wel uit de vreemde plaatsen, waar men soms paardenbloemen kan aantreffen: in de koppen van knotwilgen, in oude vervuilde goten, op rieten daken, in de spleten van muren, enz. Geen plaats, waar een plant kan groeien, is veilig voor de invasie der gepluimde vruchtjes; lastig voor den tuinman en den landbouwer, doch interessant voor hem, wiens betrekking hem veroorlooft, de natuur van een ander standpunt te bekijken. Wie de prachtige kaarsjes, gaaf en in hun volle schoonheid wil zien, zamele ze in op een regenachtigen dag. Dan toch sluit de voorzichtige paardenbloem zijn vruchtjes bijeen, door ombuiging van het omwindsel. Men kan de kaarsjes met het grootste gemak vervoeren, zet ze thuis in een fleschje en — den volgenden dag is men in het bezit van een exemplaar, zoo volkomen als men ze in de natuur bijna niet ziet. Geen vruchtje ontbreekt, geen pluimpje mankeert, alles is klaar voor de luchtreis! Een andere plant, die ook fraaie kaarsjes te zien geeft, is het hoefblad. Dit is, zooals men weet, het mooie, goudgele bloempje dat reeds in Februari en Maart onze beemden versiert, en dat bloeit, lang voordat zijn hartvormige bladen boven den grond uit komen. De kaarsjes van deze plant zijn

geheele weilanden en bermen van dijken baden zich in een gulden glans door den overstelpenden overvloed der schitterende bloemhoofdjes.

Heerlijk mooi is zulk een paardenbloem, ook bij nader beschouwing. In prachtige spiralen zijn de eigenlijke bloempjes ingeplant op den verbreedten top van den slanken, hollen bloemstengel; van buiten naar binnen schrijdt de bloemontluiking voort en na enkele dagen prijkt het gansche bloemhoofdje in zijn volle schoonheid. Jammer, dat de bloei betrekkelijk zoo kort duur! Al heel spoedig beginnen de korfjes te verschrompelen en zwart te worden en eenige dagen later is de fraaie bloem een ontsiering in plaats van een sieraad der weide geworden. Doch, als een phoenix zal hij verrijzen uit zijn asche! Want na kort tijdsverloop prijkt op de plaats, waar de paardenbloem in goudglans heeft geschitterd, een prachtig, bolvormig „kaarsje”, wel minder schitterend dan de bloem was, doch nog veel schooner en artistieker geconstrueerd. Zooals licht valt te begrijpen, bestaat dit nieuwe hoofdje uit de vruchtjes van de paardenbloem. Op elk stipje van den bloembodem staat een fijn, puntig vruchtje ingeplant, bovenaan voorzien van een draadje, dat eindigt in een scherpje van fijne haartjes, die te zamen een prachtige parachute vormen. Hoe droger het weer wordt, hoe

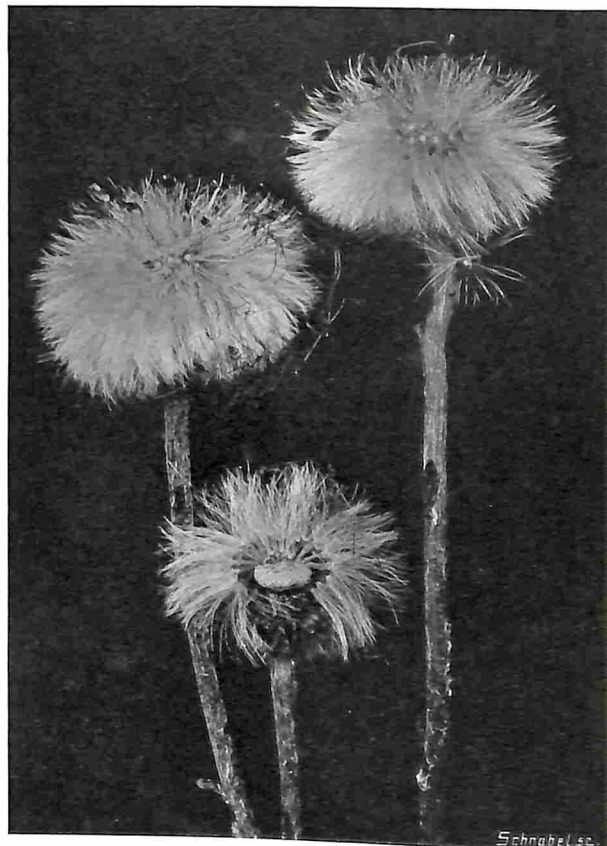

Foto L. Dorsman Cz.

KAARSJES VAN HET KLEINE HOEFBLAD.

echter dichter, wolliger dan die van de paardenbloem. De oorzaak daarvan is, dat hier de haartjes van de parachute niet op een steeltje zitten, doch onmiddellijk aan het vruchtje bevestigd zijn. Toch zijn ook deze vruchthoepjes bijzonder fraai. En nu ten slotte nog een woord tot mijn ongehewde lezeressen. Zooals zij misschien niet weten, ofschoon het toch als een paal boven water staat, voorspellen de kaarsjes van de paardenbloem de toekomst. Zooveel keer toch, als men moet blazen, om alle vruchtjes weg te krijgen, zooveel jaar duurt het, eer men in het huwelijk zal treden. Daarom, dames, faites votre jeu! Doch, denkt er om, het kaarsje moet volkomen gaaf zijn en geen vruchtje mag blijven zitten. Alleen dan is het orakel geldig en smokkelen wordt, geloof ik, streng gestraft.

L. DORSMAN CZN.

DE AARDAMANDEL.

EENIGSZINS vreemd mag het heeten, dat enkele groenten zoo algemeen gewild zijn, terwijl andere er blijkbaar bij het publiek niet in te krijgen zijn. Dit laatste is o.m. het geval met de aardamandel, die men nu eens hier, dan weder daar aangeprijsd ziet, doch die tot heden nog niet in de culturen werd opgenomen.

De aardamandel (*Cyperus esculentus*) is een moerasplant, afkomstig uit Zuidelijk Europa en Noordelijk Africa, waar zij reeds sinds onheugelijke tijden gekweekt en veel gegeten wordt.

Deze *Cyperus* is een vaste-plant, die hier te lande niet volkomen winterhard is. De knolletjes worden in het voorjaar in een lichten, goed bewerkten en liefst eenigszins vochtigen grond gelegd, op een diepte van ongeveer 6 c.M. en een onderlingen afstand van + 20 c.M. Spoedig zullen zij nu uitgroeien en in den loop van den zomer aardige, groene polletjes vormen, die zeer goed kunnen dienen voor omranding van de groentenbedden. Haar bladeren zijn spits en ruw en gelijken geheel op die van de meeste Cyperaceën. Gedurende den zomer moet men toezien, dat de bedden, waarop men de Aardamandel geplant heeft, goed van onkruid gezuiverd blijven en ook mag niet verzuimd worden bij droog warm weer ze behoorlijk te begieten, daar zij anders in haar groei gaan stil staan en geen voldoende knolletjes vormen. Ook moet men goed toezien, dat er geen mollen in de bedden wroeten, temeer daar de muizen, die zeer op de knolletjes verlekkerd zijn, deze door de verlaten mollegangen kunnen bereiken en oppeuzelen.

Tegen het einde van October worden de plantjes opgerooid; men vindt er dan een aantal kleine, langwerpige ronde, bruine knolletjes aan, die op een droge, vorstvrije plaats moeten bewaard worden.

De knolletjes, die meelig zijn, bezitten een wit, zoet vleesch met een aangename, zoeten smaak, die aan amandelen of hazelnoten doet denken. Zij kunnen hetzij rauw, hetzij geroosterd of gestoofd gegeten worden, en zijn vooral als toespis zeer smakelijk.

E. TH. W.

ROOFWESPEN.

ONZE dichtelijke verbeelding speelt ons geen parten, als wij in het leven van insecten kleine republieken terug vinden. Bij de snijders onder de vogels, bij roofmieren en luchtvarende spinnen vinden wij in meer of mindere mate menselijke eigenaardigheden terug. Daarom is men ook niet langer verbaasd, als men hoort, dat onze methode van vleesch te bewaren in goed gesloten inmaakpotten, ook bij de roofwespen voorkomt. Menige lezer, die buiten is opgevoed, zal zich herinneren hoe verwonderd hij was, toen hij doode spinnen vond in de kleiachtige cel van de metselwesp. Had hij het nest op het goede oogenblik open gemaakt, dan zou het raadsel zijn opgelost, hij zou n.l. een witte larf gevonden hebben, die alles opat, wat met haar in de cel werd gesloten. Als de warme zomerlucht het moederlijk instinct in de insectenwereld gewekt heeft, ziet men de metselwesp haar materiaal vergaren aan de kanten van stroomen, beken en poeltjes. Zij vult haar monddeelen, die tegelijk dienst doen als troffel en kalkbak en draagt haar vruchtje modder naar de een of andere oneffene plek, een rots, een muur, of een stuk ruw hout. Ze spreidt haar kalk uit tot zij, na telkens nieuwe modder gehaald te hebben, een cilindervormige cel heeft gebouwd, die zowat 2½ c.M. hoog en bijna 1½ c.M. wijd is.

Dan ontwaakt haar jachtlust en haar vijandelijke inval in het spinnen-koninkrijk begint; want in deze cel legt moeder-metselaar slechts één ei. Na verloop van tijd verandert dit in een roofzuchtige larf, die zich alleen voedt met levende spinnen, en deze moet haar moeder haar verschaffen.

Met dit doel nadert ze allerlei spinnewebben. Meestal loopt de strooptocht noodlottig af. Als de eigenaar van het web begeerig op haar prooi afkomt, en de indringster denkt te pakken, wordt zij zelf gegrepen, en zijn dus de rollen verwisseld. De wesp schudt het zijden weefsel van vleugels en pooten, pakt de spin stevig beet, draagt haar naar het nest en gooit haar er in.

Goethe haalt in zijn autobiografie deze gewoonte van wespen aan, als hij spreekt over zijn vader's afkeer van herbergen. Dikwijls, zegt de dichter, zeide hij, dat het hem was, als zag hij een groot spinneweb voor den ingang van een herberg, en zóó

vernuftig gemaakt, dat de insecten er wel in konden vliegen, maar zelfs de best gewapende wesp er niet ongeschonden weer uit kon.

Onze herbergen mogen vooruit zijn gegaan, maar onze wespen zijn nog altijd zóó toegerust, dat de spin in het web zelden aan hun rooflust ontkomt.

Maar de roofwesp maakt niet alleen in spinnewebben haar voedsel buit. Ze vliegt

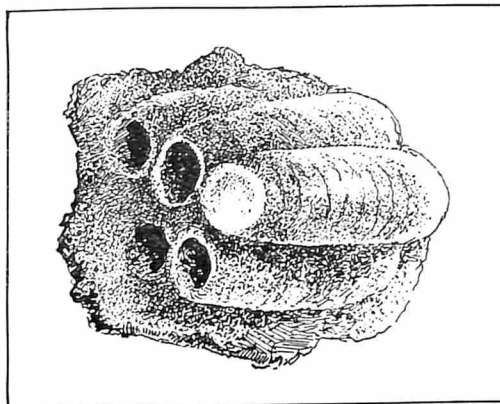
over bloemen, graaft in gevallen bladeren, kruipt zenuwachtig en wankelend over takken van boomen en struiken, overal waar spinnen maar verblijf houden en pakt ze weg om den voorraad in haar nest te vergrooten. Als de cel vol is, wordt de opening dicht gemaakt en de spinnen worden letterlijk levend begraven in deze sarcophaag van klei.

Als men op dit oogenblik de cel openmaakte, zou men merken, dat de spinnen nog leven. Oogenschoonlijk zijn zij dood, maar in werkelijkheid zijn zij eenvoudig verlamd. Het gif, dat de angel van de wesp in het weefsel van haar gevangene brengt, kan den plotseligen dood ten gevolge hebben, en dikwijls gebeurt dat ook, maar gewoonlijk heeft het alleen een verlamdenden invloed. Als dus het wespenlarfje honger krijgt, vindt het voedsel in overvloed.

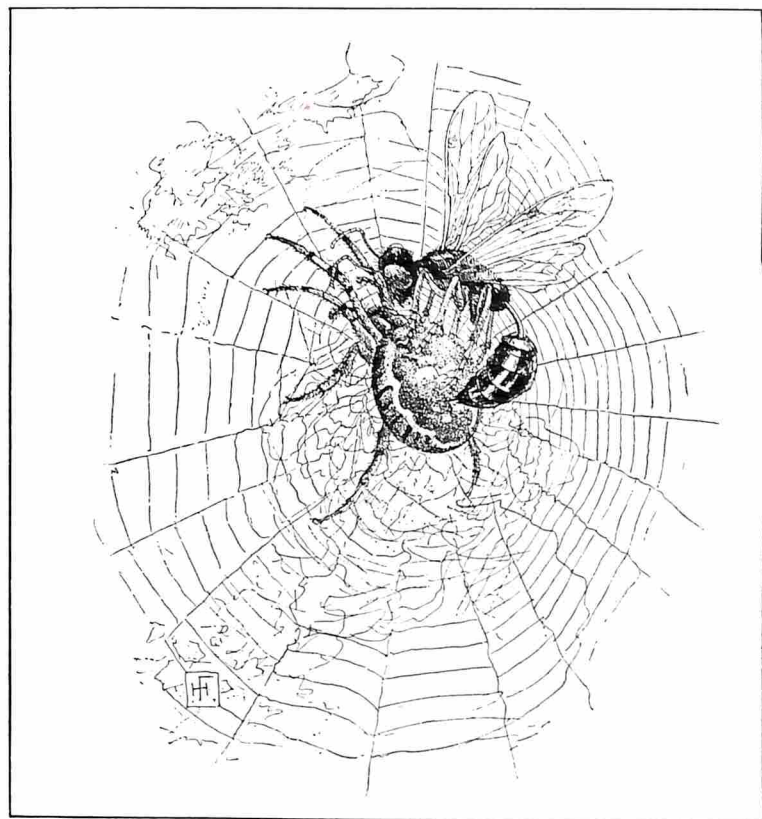
Zoo heeft dus lang vóór de menschen de wesp de kunst uitgevonden om vleesch te bewaren, zonder dat het zijn waarde als voedingsmiddel verliest.

Bij spinnen, die door een wesp zijn gestoken en toen van daar weggenomen waren, heeft men waargenomen, dat het vergif minstens twee weken werkt, vóór de dood intreedt. In de cellen zou het waarschijnlijk nog langer duren, maar deze tijd is al ruimschoots voldoende voor het larvenstadium van de kleine wespen. Gedurende dien tijd bleven de slachtoffers bewegingsloos, levend, maar oogenschoonlijk zonder gevoel, en zij kwamen nooit bij. In de belangrijke studie van Prof. en Mevrouw Peckham over de solitaire wespen zien we, dat herstel uiterst zelden voorkomt. Het kan gebeuren in het arme spinnenleven, dat de arme dieren moeten wachten in een donkere cel, tot een gulzige wesp ze ter dood brengt. Daarom heeft de natuur dit vonnis verzacht door de spin onbewust te maken van wat haar wacht. Het is wel zoo goed als zeker, dat alle gevoel ophoudt, zoodra de wesp ze gestoken heeft.

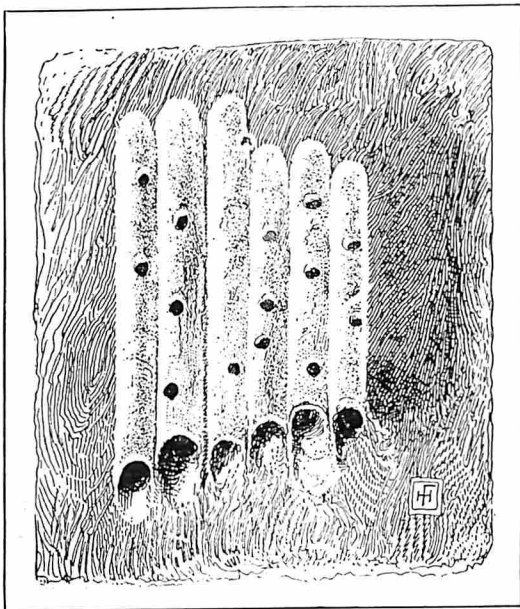
Als de opgesloten larf haar honger verzadigd heeft, spint zij om zich heen een dun weefsel en gaat over in het stadium van pop, en na haar ontpopping begint haar leven, zooals eidelooze wespenegelslachten dat geleid hebben. De openingen, waardoor de volwassen wesp ontsnapt, kan men dikwijls zien. De blauwe metselwesp (*Chalybion Coeruleum*) heeft de gewoonte haar cellen in kleine getalen boven elkaar te bouwen. Soms ook vindt men ze naast elkaar in leegte pijpjes, net als de „fluit van Pan”. Uit een van die pijpjes zag de schrijver eenige zwarte graaf-

EIERCELLEN VAN DE BLAUWE METSELWESP (*CHALYBION CAERULEUM*).

EEN BLAUWE METSELWESP DRAAGT EEN SPIN WEG UIT HAAR WEB.

FLUIT VAN PAN. LEEMCELLEN VAN DE METSELWESP, BEWOOND DOOR EEN ROOFWESP.

wespen (*Trypoxylon politum*) kruipen. Dat schein het bewijs, dat de nesten door die insecten gemaakt waren. Volstrekt niet! Men weet van deze soort, dat zij geen eigen nest maakt, maar haar eieren legt in dat van andere. Het is merkwaardig om na te gaan hoe die gewoonte van de roofwesp en de koekoek ook in de menschenwereld voorkomt. Denk slechts aan de Keizerlijke Annexaties in Europa en het Oosten en de veroveringen in het Indisch grondgebied. Hoe het ook zij in de politiek,

dat weten we, dat wespen hoogst onverzadelijke spinnendieven zijn.

Spinnen zijn echter niet hun eenige slachtoffers. Weinig insecten ontkomen aan hun rooflust. Sommige voorzien hun nest met sprinkhanen, andere met torren, weer andere met snuitkevers, met plantluizen, met mieren of met bijen. Een heele boel wespen geven den voorkeur aan tweevleugelige insecten (*Diptera*); de horzels b. v. dringen onze kamers en keukens binnen om de huisvlieg te bemachtigen. Nog andere soorten nemen de larven van motten. De mooie graafwesp (*Sphecius speciosus*) vult haar cel met de cicada, een krekeltachtig insect. Misschien hebben de spinnen-najagende wespen de belangrijkste eigenaardigheden. Voor leeken is het voldoende te weten, dat men, in het algemeen gesproken, de wespen kan verdeelen naar den aard van hunne gewoonten in drie groepen. De metselwespen zijn eenzaam levende insecten en bouwen cellen van leem, die zij van voedsel voorzien, de jongen, die er in komen, laten zij aan hun lot over. Bij deze rekent men ook een soort wespen, wier cel min of meer aan den vorm van een kan of pot herinnert. De graafwespen maken cylinder-vormige gangen in den grond en behandelen hun jongen net als de metselwespen. De papierwespen zijn voor het meerendeel sociale insecten; zij voeden hun nageslacht op in het nest, net als mieren en bijen, en de insecten, die zij vangen, worden door hen gekauwd en daarna aan de jonge wespjes gegeven. De meeste van hen, evenals onze onbehaarde horzel (*Vespa maculata*) maken hun nesten van houtmool in boomen en struiken. Dit is maar een zeer oppervlakkige groeipindeeling en men kan dadelijk met allerlei uitzonderingen aankomen. Bij onze gewone „geel-jas”, die hoewel ook een „gezellig” insect, gewoonlijk in den grond of in holle boomen haar cellen maakt, vinden wij een grappige combinatie van de gewoonten van de papier- en de graafwespen. Zelfs de grootste van de spinnen lijdt van de vijandelijke invallen der wespen. De Tarantula van de Zuid-Westelijke staten van Noord-Amerika (*Eurypelma hentzi*) is de reus van het spinnenrijk, maar hij kruipt in elkaar en wordt veroverd door een groote, mooie wesp (*Pepsis formosa*), bekend onder den naam van Tarantula-dooder. Schrijver dezes heeft in Texas gezien, hoe dit insect zijn reuzenslachtoffer vervolgd, en de verwarde, zenuwachtige bewegingen van de spin toonden maar al te goed, dat zij wist welk gevaar haar dreigde, en dat ze al haar best deed er aan te ontkomen.

De Tarantula-dooder is een druk, onrustig schepsel. Als ze over den grond loopt, trillen haar vleugels voortdurend. Als ze haar prooi ziet, vliegt ze er in kringen om heen. De Tarantula beeft geweldig, ze haast zich; ze verbergt zich, ze richt zich op op de pooten, maakt aanstalten om te vluchten. De wesp wacht het juiste oogenblik af, springt op haar slachtoffer toe, het lichaam gebogen, en steekt haar angel, als het eenigszins mogelijk is, in het zachte achterlijf van de spin. Dikwijls is het dier

dadelijk verlamd, maar soms is nog een tweede en zelfs een derde steek noodig. De veroveraar grijpt haar beweginglooze prooi met haar monddeelen en trekt haar naar het hol, dat zij pas gegraven heeft.

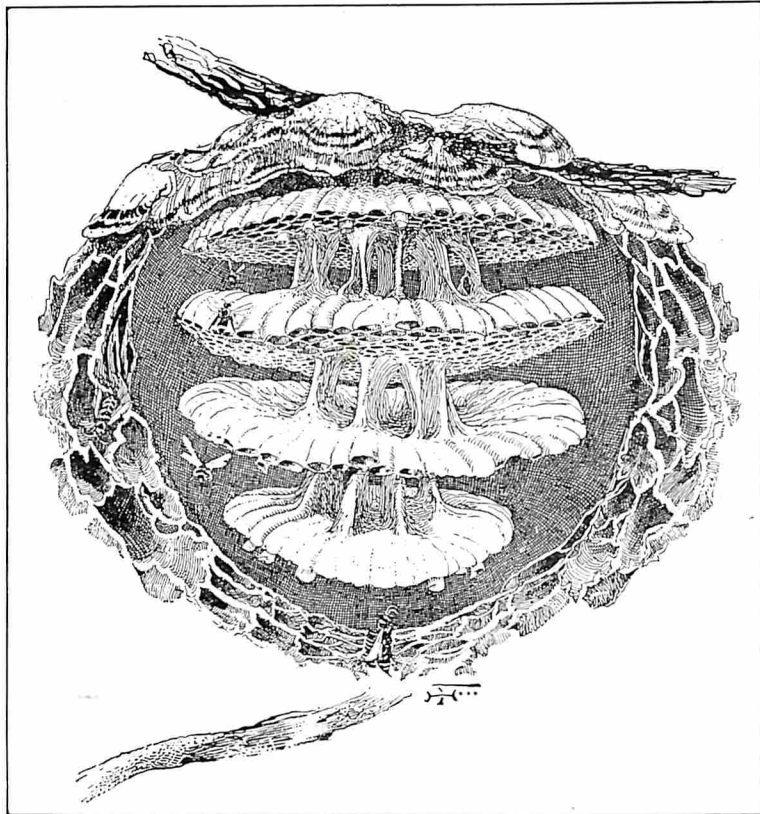
Zij werpt het dier er in, legt een ei er boven op en maakt het nest dicht. In dit geval vormt de Tarantula het voedsel voor de nakomelingen. Maar de metselwesp en haar familie, die kleiner prooi kiezen, vangen een heele boel spinnen en maken de cel bijna nooit dicht vóór deze vol is.

Uit de hierboven genoemde feiten zien wij de algemeene gewoonten van deze insecten en het doel van hun strooptochten. Of zij liefde voor de jacht koesteren alleen als sport blijft een vraag. Dat is zeker, dat zij er van schijnen te genieten met heel hun bewegelijk wezen; en zij, die hun verschillende manieren van jagen nagaan, zullen het vermakelijk vinden, om overeenkomsten te zoeken tusschen hen en de Nimrods uit de menschenwereld. Maar er is nog een veld, waarop wij bepaalde resultaten kunnen bereiken, die zeer de aandacht waard zijn.

Welken invloed heeft het gedrag van de roofwesp op haar nakomelingen? Heeft het hun gewoonten gewijzigd en in welke mate dan?

Hier ook kunnen we oordeelen naar analoge gegevens; wij kennen wel feiten, maar we moeten toch een wetenschappelijk werken van onze verbeeldingskracht niet heelemaal verwerpen. Zonder dat zou de studie van den natuurkundige dikwijls vervelend en doelloos, zelfs onvruchtbaar zijn. De vooruitgang op het gebied van oorlogvoeren, of juister gezegd, op dat van oorlogs-werktuigen, heeft een strijd doen ontstaan. Het menschelijk vernuft heeft wapenen uitgedacht ter verwoesting, een tegenovergesteld vernuft heeft betere middelen uitgevonden tot verdediging. Werkelijk in het wijde veld van het menschenleven zien wij hetzelfde proces. Wat b. v. is de groei der architectuur in de ruimste beteekenis van het woord anders dan de geschiedenis van van 's menschen pogingen de aanvallen der natuur te trotseeren en eigen leven en gezondheid te beschermen? Het is zeer natuurlijk, dat we zoo iets ook op kleinere schaal waarnemen, als wij den invloed bestudeeren, die de manier van oorlogvoeren van de wespen op andere insecten heeft. Waaruit blijkt dat? Wij kiezen één veld... de verdediging van de spinnen tegen wespen en andere vijanden.

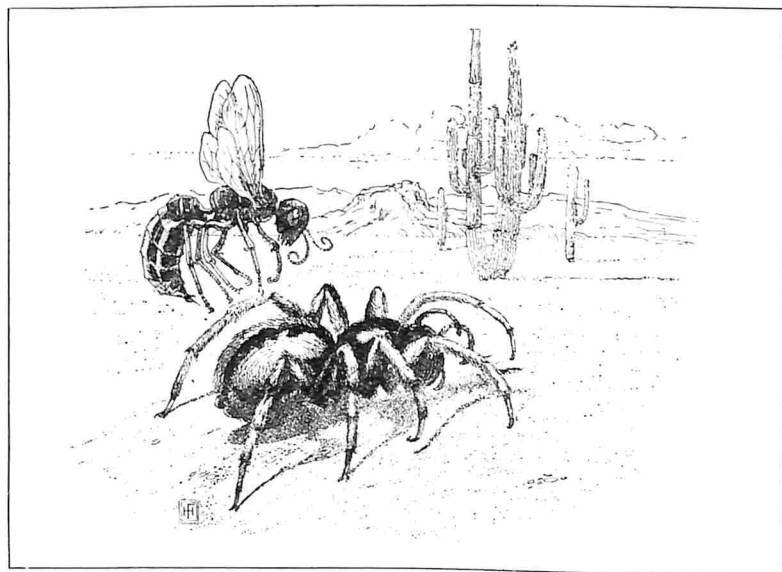
Wij zullen ons eerst met de Kringweb-spinnen bezighouden. Als de avond valt, ziet men ze aan lage dakgoten hangen, of aan de punten der takken van struiken of lage boomen. Eerst maken zij de stralen en dan spinnen en weven zij de kleverige spiralen van hun wielvormig web. Iets later ziet men ze met den kop naar beneden naar het centrale weefsel van het net, met de pooten gestrekt door het gedeelte, waar geen bedauwde draden gespannen zijn. Zij houden zich nu gereed voor een maaltijd van nachtelijke vliegende insecten en zij kunnen straffeloos die plaats innemen, omdat hun vijanden, de wespen en vogels, rustig slapen. Tegen den morgen zijn zij verdwenen. Waar zijn zij dan gebleven? (Wordt vervolgd).

NEST VAN EEN *VESPA MACULATA* (DE GEWONE HORZEL) IN HOUTMOLEN.

telijke vliegende insecten en zij kunnen straffeloos die plaats innemen, omdat hun vijanden, de wespen en vogels, rustig slapen. Tegen den morgen zijn zij verdwenen. Waar zijn zij dan gebleven?

(Wordt vervolgd).

AARDSPIN (*CTENIZA CALIFORNICA*) VERVOLGD DOOR EEN TARANTULA-DOODER (*PEPSIS FORMOSA*).